

A Csemegi-kódex hatása az új büntető eljárásjogi törvényre

A címbéli hipotézis vizsgálata során adódik egy nagyon egyszerű, ám igen felületes válasz lehetősége: az anyagi jogot magában foglaló kódex az új büntető eljárásjogi törvényre nem volt hatással. Ez a sommás megállapítás azonban több szempontból is cáfolható. Nem vitatható ugyanis az a tény, hogy az anyagi jogi kódex kodifikálása mellett Csemegi Károly az eljárásjog fontosságát és modernizálását is szükségesnek érezte.

A kódex hatását részletesebben is vizsgálva azt láthatjuk, hogy annak szellemisége elsősorban közvetett módon – Csemegi személyén, jogi gondolkodásmódján és későbbi munkáin keresztül – hatott a jelen kor jogászáira, az új eljárásjogi törvény kodifikációs munkáiban szerepet vállalókra. A kodifikáció során számtalan esetben a nagy előd gondolataiból, eljárásjogi elképzeléseiből indult el az a közös gondolkodás, amely aztán elvezetett a végeredményhez, a ma már hatályos új büntető eljárásjogi törvényhez.

Az anyagi jogi kódex megalkotásával Csemegi Károly lerakta egy európai mércével mérve is magas színvonalú büntetőbíráskodás alapjait. Fejében azonban már ekkor ott voltak az anyagi jog alkalmazását biztosító eljárásjogi megoldások különféle változatai is. Minden bizonnyal tudatában volt annak, hogy új szemléletű jogász látásmódjának terméke, az anyagi jogi kódex eljárásjogi törvény nélkül mit sem érhet. Zsenialitását, előretökintő jogász szemléletét és az előbbi felismerést számunkra semmi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a kódex általános részében számos eljárásjogi (elsősorban persze büntetévégrehajtási)² szabályt fogalmazott meg. Ezzel is jelezte a büntető eljárásjog mihamarabbi kodifikációjának szükségességét.

Talán ennek is köszönhető, hogy e nagyszerű jogász kapott megbízást az eljárásjogi szabályok törvénybe foglalására is. Tervezete a *Magyar bünvádi eljárás a törvényszék előtt* címmel 1882 végén jelent meg. A tervezethez részletes, irodalmi igényességgel kimunkált indokolást is készített. Mindezzel együtt a javaslat nagy szakmai vitát indított el. Elsősorban az esküdtszék felállításának elvetése és a vádrendszer olyan értelmezése miatt, amely leszögezte: a bíróság a vádhoz olyannyira kötve van, hogy az indítványozott büntetésnél súlyosabb, vagy akkori szóhasználatnál élve magasabb büntetést nem szabhat ki.³ Már is adódik az első jelentős hatás, hiszen Csemegi elvetette az esküdtrendszert, az új büntető eljárásjogi törvény pedig az ülnökrendszert, vagyis mindkét esetben a szakbíráskodás mellett foglaltak állást. Persze árnyalja ezt a képet, hogy a már említett tervezet épp az esküdtszéki eljárás elvetése miatt nem nyerte el a jogász hivatásrendek egyetértését.

¹ Bíró, Fővárosi Törvényszék (2013 júliusától 2018. december 31-éig beosztott bíró az Igazságügyi Minisztériumban).

² 1878. évi V. törvénycikk: a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. Szentelvény: 1878. V. 27. Kihirdetve: az Országgyűlés mindkét házában 1878. V. 29.

³ NAGY 2004, 196.

A kritikák hatására Csemegi átdolgozta a tervezetet, és az újabb változat 1886-ban látott napvilágot. Ez a javaslat képezte aztán az alapját a Bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikknek (I. Bp.), amelyet 1888-ban előbb Schedius Lajos, Tarnai János és Wlassics Gyula egészített ki és látott el kiemelkedő értékű indokolással, majd a végleges szövegét Balogh Jenő, Battlay Imre, Chorin Ferenc, Schedius Lajos, Vargha Ferenc és Wlassics Gyula készítette el.

Ebből a rövid jogtörténeti kitekintésből is láthatjuk, hogy a kódex egyedüli megalkotója milyen nagy hatással volt az eljárásjog alakítására is. Nyugodt szívvel kijelenthetjük, az első bünvádi perrendtartás Csemegi Károly szellemi munkáján alapult, azt egészítette ki. Így tehát jogosan mondhatjuk, hogy ezen keresztül igenis hatással volt a kódex a ma már hatályos új büntető eljárásjogi törvényre (2017. évi XC. tv. – Be.).⁴

Nézzünk meg most néhány olyan szabályt vagy elméleti megközelítést, amely a két törvény között mint azonosság fellelhető.

Kezdjük mindjárt azzal, mi volt a rendezőelv a két eljárásjogi szabályozás megalkotásánál. Ez nem volt más akkor és most sem, mint az *anyagi igazság elve*.

A különböző tankönyvek más és más módon értelmezték és értelmezik ezt az elvet, abban azonban egyetértenek, hogy „az anyagi igazság nem abszolút, feltétlen, hanem csak az emberi igazság megvalósítása lehet”, hiszen az ember és így a bíróság is tévedhet.⁵

Az alapelvek terén is tapasztalhatjuk a hasonlóságot, hiszen a közvetlenség, a szóbeliség, a nyilvánosság és a védelem szabadságának elve mindkét jogszabályban megtalálható, és a mindenkor büntetőeljárás alaptételeiként hatnak az egyes részletszabályokra is.

A következő azonosságot a *sértett fogalma* jelenti. Az I. Bp. szerint „sértett az, a kinek bármely jogát sértette vagy veszélyeztette az elkövetett vagy megkísérelt bűncselekmény”.⁶ Az új Be. szerint „a sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette”. Tartalmi lényegét tekintve mind a kiindulópont, mind a definíció hasonló. Az egyetlen eltérés a közvetlen sérelem, amelyet a korai szabályozás még nem követelt meg.

Nagy hasonlóság mutatható ki a *felvilágosítás terén* is. A Bünvádi perrendtartás előírta, hogy az eljáró hatóságok és hatósági közegek „kötelesek [...] a terheltet az őt megillető jogokról és a megengedett perorvoslatok használásáról azokban az esetekben is felvilágosítani, amelyekben ezt a törvény kifejezetten nem rendeli”.⁷ Az új Be. hasonló elv alapján írja elő, hogy az eljáró hatóság köteles tájékoztatni – de immáron az eljárásban részt vevő valamennyi személyt – a jogairól és kötelességeiről.

Az I. Bp. a *nyomozásról* azt írta: annak tárgya azoknak az adatoknak a kipuhatolása és megállapítása, amelyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékoztatásához szükségesek. Az új Be. szerint a nyomozás két szakaszból áll, az első a fel-

⁴ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be.). Kihirdetve: 2017. VI. 26. Hatályos: 2018. VII. 1.

⁵ ELEK 2012, 3.2., 19.

Bírósági fogalmazók, titkárok és kezdő bírák képzésein sokszor elmondtam és el fogom még mondani, hogy az ítéletben megállapított tényállás egyáltalán nem biztos, hogy a valóságot teljes mértékben leképezi, hiszen áttéteken keresztül, mások észlelései, megfigyelései, tárgyi és egyéb bizonyítékok közvetítése alapján kell rekonstruálnunk, mi is történhetett valójában. Ezért sohasem állíthatjuk, hogy a tényállásunk hibátlan! – a szerző észrevétele.

⁶ 1896. évi XXXIII. törvénycikk: a bünvádi perrendtartásról (I. Bp.), 13. §. Szentesítve: 1896. XII. 4. Kihirdetve: 1896. XII. 22.

⁷ 1896. évi XXXIII. törvénycikk: a bünvádi perrendtartásról (I. Bp.), 9. §.

derítés. Ennek során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben kell felderíteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint a bizonyítási eszközöket. A második szakasz a vizsgálat, amelynek során az ügyész – szükség esetén bizonyítási eszközök beszerzése és megvizsgálása alapján – eldönti, hogy a nyomozás vádemeléssel vagy az eljárás befejezésével ér-e véget. Mint látjuk, mindkét esetben azonos a nyomozás célja: döntés a vádemelésről! További, de csak elnevezésbeli azonosság a *vizsgálat*. Míg az I. Bp. ezt a vizsgálóbíró eljárásaként szabályozza, és arról hivatott dönteni, hogy helye van-e főtárgyalásnak, vagy a bűnvádi eljárás megszüntetéséről kell dönteni, addig az új Be. ezt a nyomozás második szakaszaként kezeli. Persze hasonlóság közöttük, hogy végeredményben mindkét esetben a fő kérdés: a vádemelésről való döntés.

Tekintsük most meg a *védőkirendelés* mikénti szabályozását! Szembetűnő az azonosság mind abban a tekintetben, hogy mely eljárásokban kötelező a védelem, mind pedig abban, hogy a kirendelés miként történik. A bűncselekmény súlyossága okán mindkét törvény az 5 évig terjedő vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztéssel fenyegetett esetekben írja elő a kötelező védelmet.⁸ Ugyancsak igaz a teljes azonosság a hallássérült, siketnéma vagy más okból kommunikációra képtelen személyek esetén. További azonosság, ha a hatóság azt egyéb okból szükségesnek látja, vagy azt a terhelt indítványozta.

A védőkirendelés az I. Bp. szerint – az ügyvédi kamara székhelyén a kirendelő határozat alapján – esetről esetre a kamara feladata. Ezt a szabályt követi az új Be. szabályrendszere is azzal az eltéréssel, hogy minden ügyben ez a szabály érvényesül. Az I. Bp. ezzel szemben egyes rendszert alkalmazott, mert az ügyvédi kamara székhelyén kívül a törvényszék elnöke jelölte ki a kamarai névsorból a védőt. További azonosság a sürgős esetekben mutatkozik, amikor is a kijelölés átszáll a törvényszék elnökére, illetve a kirendelő hatóságra. Természetesen más és más jelentéssel bírhatott anno és most a sürgős eset, ezért az újkori szabályozás ezeket nevesíti is (ha a kamara 1 órán belül nem teszi meg, ha a kamara által kijelölt védővel szemben kizárási ok merült fel, vagy a kijelölt védő nem érhető el, és az eljárási cselekmény nem mellőzhető).⁹

Talán a legszembetűnőbb azonosság a két rendszerben a *büntetőparancs*, vagy az új Be. elnevezésében büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárások között mutatható ki. Mindkét esetben tárgyalás mellőzésével, az iratok alapján hoz döntést a bíróság. A büntetőparancs kibocsátásának általános feltételei (I. Bp. 523. §):

- csak kihágás esetén vagy kizárólag pénzbüntetéssel büntethető vétség esetén, ha a bíró 200 koronát meg nem haladó pénzbüntetést kíván kiszabni,
- csak szabadlábon lévő terhelt esetén,
- csak akkor, ha hivatalos közeg (hatóság, rendőri közeg, katonai őr vagy őrség, fel- esketett erdőőr, mezőőr vagy hegyőr) hivatalos eljárása közben szerzett közvetlen tapasztalat alapján teszi a feljelentést, és valósága ellen nem merült fel aggodalom,
- magánegyén feljelentése alapján csak akkor, ha a cselekményt magán- vagy köz- okirattal igazolja, vagy más bizonyítékkal teszi valószínűvé, és a bíró meg van győződve a vád alaposságáról,
- szükséges még a közvádlo indítványa, vagy utóbbi esetben hozzájáruló nyilatkozata.

⁸ 1896. évi XXXIII. törvénycikk: a bűnvádi perrendtartásról (I. Bp.), 56. § és a 2017. évi XC. törvény a büntető- eljárásról (Be.), 44. §.

⁹ 1896. évi XXXIII. törvénycikk: a bűnvádi perrendtartásról (I. Bp.), 58. § és a 2017. évi XC. törvény a büntető- eljárásról (Be.), 47. §.

A büntetővégzés meghozatalának feltételei a Be. (740. §) szerint:

- a 3 évi – a terhelt beismerése esetén az 5 évi – szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén,
- ha az ügy megítélése egyszerű,
- ha a vádlott szabadlábon van, vagy más ügyben tartják fogva,
- és a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető
- az ügyész indítványára vagy hivatalból is.

Nem lehet nem észrevenni a hasonlóságokat! Mindkét szabályozás a csekélyebb tárgyi súlyú cselekményekre és csak akkor látta megengedhetőnek ezt az eljárási formát, ha a bizonyítékok rendelkezésre álltak (ezt hivatott hangsúlyozni a Be., amikor az ügy egyszerű megítéléséről szól), elsősorban a szabadlábon lévő terheltekkel szemben. Apró, de jelentős eltérés hogy a Be. hivatalból is lehetővé teszi a bíróság számára ezt az eljárási formát, és a más ügyben fogva tartott terheltek sincsenek ebből kizárva.

Mindkét szabályozás elsődleges célja az ügyek gyors lezárása volt. Nem tévednek, akik úgy vélekednek, hogy az időszerűség javítása ősidőktől kezdve fontos szempont a jogalkotás során. Történelmünkben is régre nyúlnak vissza az eljárás elhúzódását megakadályozó törekvések. Jól példázza ezt a Szent László királyunk idejéből ránk maradt III. dekrétum 24. része, amely a pert halogató bírákról szól: „[H]a valaki a perben való ítélethozatalt 30 napnál tovább halogatja, akkor verjék meg.”¹⁰

Természetesen az összehasonlítás alapjául szolgáló két eljárásjogi törvény ennél modernebb eszközként alkotta meg a tárgyalásmellőzéses eljárás lehetőségét.

Külön is érdemes bemutatni, mennyire hasonlóan határozta meg a két törvény a *vádirat* tartalmi elemeit annak ellenére, hogy megalkotásuk között 121 év telt el.

Az I. Bp. rögzítette, hogy a vádiratnak tartalmaznia kell:

- a terhelt nevét és azt a körülményt, hogy fogva van-e, vagy sem,
- a vád tárgyává tett bűncselekmény tüzetes megjelölését,
- a tényállást (tömören összefoglalva),
- a bizonyítékok megjelölését és az illetékes bíróság megnevezését,
- csatolandó volt a tanúk, szakértők és egyéb bizonyítékok jegyzéke.

Mindezekon felül szabályozva volt az is, hogy a vádiratot annyi példányban kellett megküldeni, hogy mindegyik terheltnek egy-egy példány jusson, és egy példány az iratok között maradhasson.¹¹

A hatályos, de számunkra még sokáig új Be. szabályozása ugyanerről így rendelkezik:¹²

- a vádlott megjelölését (azonosításra alkalmas módon),
- a vád tárgyává tett cselekmény pontos leírását,
- a cselekmény/cselekmények Btk. szerinti minősítését,
- az ügyészség indítványait (büntetés vagy intézkedés kiszabására, avagy a kóros elmeállapot esetén felmentésre),
- bizonyítási eszközök megjelölését,

¹⁰ STIPTA 1997, 174.

¹¹ 1896. évi XXXIII. törvénycikk: a bünvádi perrendtartásról (I. Bp.), 255. §.

¹² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be.), 422. §.

- bizonyítási indítványt és az ügyesség egyéb közlendőit,
- hatásköri és illetékességi szabályok megjelölését.

Azt hiszem, szembeötlő és jól érzékelhető az a lényegi azonosság, amely miatt ezt megemlítettem. Lényegi eltérés csupán abban látszik, hogy amíg az első eljárásjogi törvényünk nem tette kötelezővé a vádló számára a büntetés kiszabására irányuló indítvány vádiratban történő feltüntetését, addig az új Be. – de igaz ez a korábban hatályban volt büntető eljárásjogi törvényekre is – előírásai szerint ez a vádirat kötelező, tehát kihagyhatatlan eleme lett.

A szakmai konferencia időkereteit is szem előtt tartva és hangsúlyozottan csupán kiemelve néhány eljárásjogi megoldást, azt igyekeztem bemutatni, hogy egy időtálló kodifikációs munka mekkora hatást fejt ki több mint egy évszázad elmúltával is.

Remélem, sikerült Önöket meggyőzni arról, hogy a Csemegi-kódex alkotóján keresztül hatással volt, sőt tervezetei révén alapjait adta az első bűnvádi perrendtartásnak, és ezen keresztül közvetve ugyan, de jelentős hatással volt az új büntető eljárásjogi törvényünkre is, ahogyan azt a felvillantott hasonlóságokból érzékelhettük.

Végezetül konklúzióként az biztosan leszögezhető, hogy az előadás címe pontosítva így hangoznék: Csemegi Károly hatása az új büntető eljárásjogi törvényre.

Megköszönve figyelmüket azzal az idézettel zárom mondandómat, amellyel Finkey Ferenc egykoron a Magyar Tudományos Akadémián elmondott beszédét zárta: „Nem óhajtottam jogtalanul visszaélni nagybecsű türelmükkel.”¹³

Felhasznált irodalom

1896. évi XXXIII. törvénycikk: a bűnvádi perrendtartásról. Szentesítve: 1896. XII. 4. Kihirdetve: 1896. XII. 22.
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. Kihirdetve: 2017. VI. 26. Hatályos: 2018. VII. 01.
- ELEK Balázs (2012): *A jogerő a büntetőeljárásban*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke.
- FINKEY Ferenc (1909): *A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve*. Olvastatott a Magyar Tudományos Akadémia 1909. március 8-i ülésén. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- NAGY Anita (2004): A büntetőeljárás egyszerűsítésének, gyorsításának történeti fejlődése az 1896. évi XXXII. törvénycikktől az 1951. évi III. törvényig. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, Tomus XXII.
- STIPTA István (1997): *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Debrecen Multiplex Media.

¹³ FINKEY 1909.